

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnalle

Asia: HE 73/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

1. Yleistä

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää valiokuntaa lausuntopyynnöstä. Ensi- ja turvakotien liitto pitää hallituksen esityksessä esitettyjä muutoksia monessa mielessä ongelmallisina ja myös osittain hallitusohjelman toisten tavoitteiden vastaisena. Esitetyt muutokset tulevat lisäämään lapsiperheiden köyhyyttä. Leikkaukset kohdentuvat epäoikeudenmukaisella tavalla heikoimmassa asemassa oleviin. Ne tulevat lisäämään toimeentulotuen tarvetta. Esitys ei tunnista riittävästi sitä, että työmarkkinoilla ja eri aloilla on rakenteellisia ja tosiasiallisia esteitä, jotka eivät riipu yksilön omasta halusta työllistyä täysipäiväisesti ja toistaiseksi voimassa oleviin työsuhteisiin. Esitys ei tunnista myöskään riittävästi erilaisia haasteellisia perhe- ja elämäntilanteita, joiden vuoksi kokoaikaisen työn vastaanottaminen voi olla mahdotonta. Esitetyt säästö- ja työllisyysvaikutukset näyttäytyvät myös kyseenalaisina, kun otetaan myös niiden pitkäaikaiset vaikutukset huomioon.

2. Palkansaajien työssäoloehto

Tilastokeskuksen (2021) mukaan jatkuva osa-aikatyö oli 11,7 prosentilla palkansaajista (256 000) ja määräaikainen osa-aikatyö 5,9 prosentilla (129 000) palkansaajista. Yhteensä siis noin 17,6 prosentilla palkansaajista oli jatkuva tai määräaikainen osa-aikatyö. Arviolta noin neljännes 7–17-vuotiaiden lapsien vanhemmista on epätyypillisissä työsuhteissa. Määräaikaisten, lyhyiden ja osa-aikaisten työsuhteiden taustalla on mm. henkilöiden vähäiseen koulutukseen, haastavaan perhetilanteeseen (esim. yksinhuoltajuus, vammaisen lapsi), ikään, työkokemuksen vähäisyyteen tai työkykyyn liittyviä tekijöitä. Työmarkkinoilla ja eri aloilla on rakenteellisia ja tosiasiallisia esteitä (esim. kausityöt, opettajien sijaisuudet jne), jotka eivät riipu yksilön omasta halusta työllistyä täysipäiväisesti ja toistaiseksi voimassa oleviin työsuhteisiin.

THL:n mukaan työssäoloehdon muutokset voivat heikentää osatyökykyisten, tai muun elämäntilanteen kannalta ensisijaisesti osa-aikatyötä hakevien henkilöiden, kannustumia osallistua työhön. Tämä on THL:n näkemyksen mukaan vastoin hallitusohjelman kirjauksia siitä, että osatyökykyisillä ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevilla tulisi olla nykyistä joustavammin mahdollisuuksia osallistua työelämään. Ensi- ja turvakotien liitto yhtyy näihin näkemyksiin ja toteaa, että työssäoloehdon heikentämisen tosiallinen välitön vaikutus voi olla useissa tapauksissa vain kyseisten henkilöiden ja heidän perheidensä toimeentulon heikentyminen ilman tosiallista mahdollisuutta saada lisää tai uutta työtä ja sitä kautta kohentaa toimeentuloa.

Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut helmikuussa 2023 Suomen sosiaaliturvan tason edelleen olevan liian alhainen. YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli kesäkuussa 2023 Suomelle, että valtio välttäisi sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin. Suunnitellut toimet ovat ristiriidassa näiden suositusten kanssa.

Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata työssäoloehdon muutosta, sillä sen vaikutukset kohdistuvat työmarkkinoilla erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin ja heidän perheisiinsä ja sitä kautta lapsiin. Työssäoloehdon muutos, kuten muutkin HE:ssa olevat esitykset, tulevat todennäköisesti lisäämään lapsiperheköyhyyttä ja heikentämään mahdollisuuksia perheellistymiseen työuran alkupuolella olevilla.

3. Työttömyysturvan kertymisehto ja palkkatuetun työn rajaaminen sen ulkopuolelle

Ensi- ja turvakotien liitto yhtyy SOSTEn näkemykseen siitä, että työssäoloehdon tuloperustaiseksi muuttamisessa on myönteistä tavoitteet selkeyden lisäämisestä, tulorekisterin paremmasta hyödyntämisestä ja työnantajien hallinnollisen taakan keventämisestä. Työssäoloehdon tuloperustaisuudessa kärsijöiksi jäävät kuitenkin ne henkilöt ja perheet, jotka muutenkin ovat heikoimmassa työmarkkina-asemassa rikkonaisen työuran ja pienen palkan takia.

Palkkatuetun työn tarkoituksena on edistää vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevien ja esimerkiksi vammaisten tai muuten osatyökykyisten ihmisten pääsemistä avoimille työmarkkinoille. Suomessa on pitkään ollut tavoitteena se, että osatyökykyisen ihmisten työpanos saataisiin aikaisempaa paremmin käyttöön ja osatyökykyisille ihmisille parempi mahdollisuus työmarkkinoille osallistumiseen omien voimavarojensa mukaisesti ja sitä kautta mahdollisuus oman toimeentulonsa parantamiseksi. Palkkatuetun työn rajaaminen työssäoloehdotta kartuttavan työn ulkopuolelle toimii osatyökykyisten ihmisten mahdollisimman laajan työllistymisen tavoitteen, heidän resurssiensa yhteiskunnan hyväksi hyödyntämisen sekä heidän yhteiskuntaan osallistumisen tavoitteiden vastaisesti.

Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata palkkatuetun työn rajaamista työssäoloehdotta kartuttavan työn ulkopuolelle. ETKL katsoo myös, että työttömyysturvan kertymisehtoa ei voi pitää oikeudenmukaisena ja kannustavana työuraansa aloittelevien nuorten ja nuorten lapsiperheiden kannalta.

4. Suojaosien poisto

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) tutkimuksessa selvitettiin, miten työttömyyden aikainen työskentely on Suomessa kehittynyt 2000-luvun alusta lähtien ja miten sosiaaliturvan suojaosat ovat vaikuttaneet tähän kehitykseen. Tulosten mukaan työttömyyden aikainen satunnainen ja osa-aikainen työskentely yleistyi 2010-luvun aikana ja 2020 niiden osuus oli kasvanut jo 18 prosenttiin. Työttömyyden aikainen työskentely on VATTin tutkimuksen mukaan yleisintä tyyppillisesti naisvaltaisilla aloilla, kuten terveydenhuollossa ja palvelualoilla. Vuonna 2020 näillä aloilla noin 40 prosenttia etuuspäivistä maksettiin osa-aikaisen työttömyyden perusteella. Naiset työskentelivät miehiä useammin työttömyyden aikana. 25 prosenttia naisista työskenteli osa-aikaisesti työttömyyden aikana, kun miehistä vastaava luku oli 12 prosenttia. Miesvaltaisilla aloilla, kuten rakentamisessa ja teollisuudessa, työttömien osa-aikatyöt ovat melko harvinaisia. Tutkimuksen mukaan suojaosa paransi työttömien kannustimia vastaanottaa satunnaista tai osa-aikaista työtä. Työttömyyden aikainen työnteko lisääntyi merkittävästi, mikä on merkittävää. Sen sijaan tulosten mukaan vaikutus kokonaistyöllisyyteen jäi pieneksi. (Kalin & al. 2023, Watt working papers 159.)

THL:n mukaan suojaosan poisto voi heikentää osatyökykyisten, tai muun elämäntilanteen kannalta ensisijaisesti osa-aikatyötä hakevien henkilöiden, kannustumia osallistua työhön. Tämä on THL:n näkemyksen mukaan vastoin hallitusohjelman kirjauksia siitä, että osatyökykyisillä ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevilla tulisi olla nykyistä joustavammin mahdollisuuksia osallistua työelämään. Ensi- ja turvakotien liitto yhtyy näihin näkemyksiin.

Kun ei ole todennäköistä, että suojaosien poisto lisäisi kokoaikaisen työn tekemistä, se uhkaa jättää työmarkkinoiden ulkopuolelle niitä ihmisiä, etenkin naisia, jotka pystyisivät osallistumaan osa-aikaisesti työmarkkinoille. On myös huomattava, että kaikilla ei ole mahdollisuutta tehdä kokoaikatyötä halusta huolimatta. Esimerkiksi erilaiset haastavat perhetilanteet (yksinhuoltajuus, vuorotyöt, sairaudet perheessä, vuoroasuminen jne) voivat estää kokoaikatyön vastaanottamisen. Muutoksen vaikutukset näyttävätkin kohdistuvan heikoimmassa tilanteessa oleviin henkilöihin, naisiin sekä nuoriin perheellistymistä suunnitteleviin ja nuoriin lapsiperheisiin.

Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata suoja-osan poistamista, koska suojaosan poisto voi heikentää osatyökykyisten tai muun elämäntilanteen esimerkiksi yksinhuoltajuuden kannalta ensisijaisesti osa-aikatyötä hakevien henkilöiden kannustumia ja mahdollisuuksia osallistua työmarkkinoille ja sitä kautta mahdollisuutta parantaa toimeentuloaan.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää muutosta ongelmallisena myös tasa-arvon kannalta. Sen vaikutukset kohdistuisivat erityisesti osa-aikatyötä tekeviin naisiin, sillä 25 prosenttia naisista työskentelee osa-aikaisesti työttömyyden aikana. Suoja-osa on tehnyt lyhyestäkin osa-aikatyöstä kannattavaa ja vähentänyt myös toimeentulotuen tarvetta. Hallituksella on tavoite vähentää toimeentulotuen tarvetta ja suojaosan poistaminen voi toimia myös tuota tavoitetta vastaan.

Kun työttömyyden aikainen työskentely on VATTin tutkimuksen mukaan yleisintä naisvaltaisilla aloilla, kuten terveydenhuollossa ja palvelualoilla, suojaosan poistolla saattaa olla kielteisiä vaikutuksia myös siihen, onko kovasta työvoimapulasta kärsivillä hyvinvointialueilla mahdollisuuksia saada osa-aikaisesti työskentelemään valmiita sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia avoimina oleviin tehtäviin ja sijaisuuksiin.

Ensi- ja turvakotien liitto esittää, että työttömyysturvan suojaosan poistamisesta luovutaan ja siten kohtuullistetaan useiden sosiaaliturvan leikkausten vaikutuksia kaikkein haavoittuvammassa työmarkkina-asemassa olevien ja niiden naisten, usein yksinhuoltajien kannalta, joille elämäntilanteesta johtuen kokoaikainen työ ei ole mahdollinen.

5. Lapsikorotus poisto

Lapsikorotuksen poisto vaarantaa perheen toimeentuloa ja sitä kautta lasten kehityksen ja kasvun turvaamista vanhempia kohdanneen työttömyyden aikana. Tutkimusten mukaan lapsikorotukset ovat kustannustehokas tapa vähentää lapsiköyhyyttä. Lapsikorotusten merkitys on ollut merkittävä työttömille lapsiperheille, joiden toimeentulossa on muutenkin erityisiä haasteita. Sen poisto yhdessä muiden päällekkäisten leikkaustoimen kanssa lisää pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta, mikä ole järkevää ja kestävää sekä on myös hallitusohjelman toimeentulotuen tarpeen vähentämisen vastaista.

Tutkimusten perusteella tiedetään, että lapsuudessa koetulla köyhyydellä on välittömiä lapsen elämää kuormittavia sekä osattomuutta aiheuttavia vaikutuksia. Erityisen vakavia ovat sen aiheuttamat pitkäaikaiset vaikutukset muita heikompana koulutustasona, työllistymisen vaikeuksina sekä erilaisina mielenterveys- ja muina terveysongelmina. Niiden kustannukset voivat olla näillä leikkauksilla tavoiteltuja säästöjä huomattavasti merkittävämpiä.

Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata lapsikorotusten poistamista, sillä sen vaikutukset kohdistuvat nimenomaan pienituloisiin lapsiperheisiin ja erityisen voimakkaasti yhden vanhemman perheisiin. Muutoksella on vaikutusta lapsiperheköyhyyteen ylisukupolvisine vaikutuksineen ja sitä kautta pitkällä aikavälillä kustannusten kasvamiseen.

Helsingissä 16. marraskuuta 2023

Riitta Särkelä
YTT, pääsihteeri
Ensi- ja turvakotien liitto ry
riitta.sarkela@etkl.fi
puh. 050 63 663